

Azərbaycan–Türkiyə: analoqu olmayan strateji müttəfiqlik

Namiq Əhmədov

Qazi Mustafa Kamal Paşanın komandanlığı ilə düşmən qoşunları üzərində tarixi qələbə Zəfər Bayramı kimi türk xalqının tarixinə yazılıb və o gündən 30 avqust Türkiyənin Zəfər Bayramı kimi qeyd edilməkdədir. Bu gün İstiqlal savaşının bütün qəhrəmanlarının, qazi və şəhidlərinin adlarının hörmətlə anıldığı ölkələr sırasında Azərbaycanın da adı var. Müasir dünya düzəndə illərin sınağından çıxmış və ən etibarlı tərəfdaş imici qazanmış Azərbaycan – Türkiyə münasibətləri, qarşılıqlı əlaqələrin genişlənməsi strateji tərəfdaşlığı daha da gücləndirmişdir. Bu əlaqələr eyni soykök, dil, din, mədəniyyət ortaqlığı üzərində qərarlaşmışdır.

Müstəqilliyin ilk illərində Azərbaycan-Türkiyə əlaqələri

İki dövlət arasında münasibətlərin yeni mərhələsi 1991-ci ildə Sovetlər Birliyi dağıldıqdan sonra başlanmışdır. Türkiyə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini tanıyan ilk ölkə olmuşdur. Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycanın ərazisinin bir hissəsini işğal etməsinə cavab olaraq rəsmi Ankaranın təcavüzkar dövlətlə sərhədlərini bağlaması zəruri bir addım olmaqla, Türkiyənin Azərbaycanın mövqeyini təkcə sözdə yox, həm də əməli işdə dəstəkləyən bir dövlət olduğunu ortaya qoymuşdur. Ulu öndərin 1993-cü ildə Azərbaycanda hakimiyyətə qayıdırdıqdan sonra Türkiyə ilə əlaqələr daha da genişləndi. Əslində, bu əlaqələrin bir az da dərinə gedən kökləri Heydər Əliyevin siyasi fəaliyyətinin Naxçıvan dövründən qaynaqlanır. Vətənin dar günündə onun harayına gəlmiş ümummillə lider Heydər Əliyevin 1991-ci il sentyabrın 3-də Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri seçilməsi Naxçıvan – Türkiyə münasibətlərinin qurulmasına xüsusi təkan vermişdir.

Azərbaycan – Türkiyə əlaqələrinin inkişafında və Naxçıvanın iqtisadi blokadasının yarılmasında 1992-ci il may ayının 28-də Sədərək--Dilucu körpüsünün açılışı mühüm addım oldu. Körpünün rəsmi açılış mərasimində Türkiyənin Baş naziri Süleyman Dəmirəlin başçılığı ilə türkiyəli nazirlərdən, yüksək çinli məmurlardan və ziyalılardan ibarət 150 nəfərdən artıq nümayəndə heyəti iştirak etmişdi. Ölkəmiz arasında mühüm hadisə kimi dəyərləndirilən bu körpü iki qardaş xalqın uzun illər bir-birinə qovuşmaq arzusunun gerçəkləşdirdiyindən xalq arasında “Ümid körpüsü”, “Həsərət körpüsü” adlandırılmışdır.

Türkiyə və Azərbaycan böyük enerji layihələrinin həyata keçirilməsində strateji ortaqlıq nümayiş etdirərək, regionun, eyni zamanda, dünyanın iqtisadi imkanlarının genişlənməsinə mühüm zəmin yaradır. Çoxlarına əfsanə kimi görünən Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) və Bakı-Tbilisi-Ərzurum (BTƏ) neft-qaz layihələrinin, regionun nəqliyyat xəritəsini dəyişdirən Bakı-Tbilisi-Qars (BTQ) dəmir yolu xətti layihəsinin gerçəkləşməsi də Türkiyə və Azərbaycan dövlətinin siyasi iradəsinin nəticəsidir.

Strateji Əməkdaşlıq Şurası və əlaqələrin daha da möhkəmlənməsi

2010-cu ilin 15 sentyabrında keçirilən Türkdilli Ölkələrin Dövlət Başçılarının İstanbul sammitindən əvvəl Azərbaycan – Türkiyə ikitərəfli danışıqlarının rəsmi nəticəsi olaraq iki ölkə arasında Strateji Əməkdaşlıq Şurasının yaradılmasına dair sənəd imzalandı. “Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası arasında Yüksək Səviyyəli Strateji Əməkdaşlıq Şurasının qurulması haqqında Birgə Bəyannamə”nin imzalanması strateji əməkdaşlıq səviyyəsində olan əlaqələrin daha da möhkəmlənməsini təmin edir. Bu şuranın yaradılmasına böyük siyasi dəyər verən Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin bəyanatında deyilirdi: “Yüksək Səviyyəli Strateji Tərəfdaşlıq Şurasının yaradılması sadəcə adi bir müqavilə, saziş deyildir. Bu, bizə imkan verəcək ki, gələcəkdə bütün sahələrdə fəaliyyətimizi birlikdə quraq, əlaqələndirilmiş şəkildə aparaq və bütün sahələrdə daha da böyük nəticələrə çataq”.

Bu barədə şərh verən Azərbaycanda Atatürk Mərkəzinin rəhbəri, Milli Məclisin deputatı Nizami Cəfərov “Xalq qəzeti”nə bildirmişdi: “Azərbaycan – Türkiyə münasibətləri "bir millət, iki dövlət" prinsipinə uyğun olaraq uğurla inkişaf edir. Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası arasında Yüksək Səviyyəli Strateji Əməkdaşlıq Şurasının qurulması haqqında Birgə Bəyannamə”nin imzalanması bir daha hər iki ölkənin münasibətlərinin dostluq və qardaşlıq prinsiplərinə əsaslandığını nümayiş etdirmişdir”.

Yüksək Səviyyəli Strateji Əməkdaşlıq Şurasının ilk toplantısı 2011-ci il oktyabrın 25-də İzmirdə keçirilmişdir. İki qardaş ölkədən 10 nazirin iştirak etdiyi toplantıda ikitərəfli əlaqələr geniş müzakirə olunmuş, 20-yə yaxın sənəd imzalanmışdır. 2012-ci il sentyabrın 11-də Qəbələdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və Türkiyə Respublikasının Baş naziri Rəcəb Tayyib Ərdoğanın iştirakı ilə Yüksək Səviyyəli Strateji Əməkdaşlıq Şurasının ikinci iclasının keçirilməsi ikitərəfli Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərində yeni mərhələ açmışdır.

2013-cü il noyabrın 13-də Ankarada keçirilən üçüncü, 2015-ci il yanvarın 15-də isə dördüncü iclasda Azərbaycanla Türkiyə arasında iqtisadiyyat, enerji, energetika, nəqliyyat, müdafiə, humanitar sahələrdə əməkdaşlığın perspektivləri, Bakı-Tbilisi-Qars, TANAP layihələri ilə bağlı işlərin gedişi, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli məsələsi müzakirə olunmuş, ikitərəfli, beynəlxalq və qarşılıqlı maraq doğuran digər məsələlər barədə fikir mübadiləsi aparılmışdır.

Strateji Əməkdaşlıq Şurasının beşinci iclası Bakıda keçirilməli idi. Ancaq paytaxt Ankarada törədilən terror aktı səbəbindən Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın Azərbaycana nəzərdə tutulan səfəri təxirə salınmışdı. Azərbaycan Prezidenti iclasın Ankarada keçirilməsi barədə təşəbbüslə çıxış etmiş və Türkiyəyə səfər etməyə qərar vermişdi. Prezident İlham Əliyevin düşmən xəyanətinin acısını yaşayan Türkiyəyə getməsi milyonların qəlbini rıqqətə gətirmişdi. Bu həqiqətin ifadəsini qardaş ölkənin dövlət başçısının dilindən eşitdik: “Millətimizin və ölkəmizin bu çətin günündə – Ankaranın mərkəzində, Kızılayda tamamilə mülki əhaliyə qarşı, həqiqətən, çox ciddi terror aktı – terrorçu-intiharçının törətdiyi hücumla bağlı göstərdiyiniz həmrəyliyə görə öz adımdan və millətimiz adından təşəkkür edirəm. Bu gün Siz mərhum Heydər Əliyevin ”Bir millət, iki dövlət” kəlamını yaşayaraq, bunu açıq-aşkar nümayiş etdirdiniz. Bu səfərinizlə bütün dünyaya, xüsusilə də dünyadakı bütün terror təşkilatlarına və onların arxasındakı qüvvələrə çox güclü və dəqiq mesaj verdiyinizə əminəm. Sizə millətım adından bir daha təşəkkürümü bildirirəm.”

Martın 15-də Yüksək Səviyyəli Strateji Əməkdaşlıq Şurasının Ankarada keçirilən V iclasında enerji, nəqliyyat məsələləri ilə yanaşı, müdafiə, hərbi və bütün bu istiqamətlərdə əməkdaşlıq da müzakirə edilmiş və altı müqavilə imzalanmışdır. Tədbirdən sonra mətbuata bəyanatlarla çıxış edən Azərbaycan və Türkiyə prezidentləri mövqelərində yekdil olduqlarını bir daha sübut etmişlər. Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan bildirmişdir: “Görüşlərimizdə hərbi sənaye və təhlükəsizlik məsələlərini bir daha müzakirə etdik. Müdafiə sənayesi sahəsində bəzi konkret addımların atılmasını qərarlaşdırdıq. Qarşıdakı aylarda keçiriləcək üçüncü Türkiyə--Azərbaycan Müdafiə Sənayesi Əməkdaşlığı Toplantısının bu baxımdan mühüm fürsət olacağına inanıram”. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev isə demişdir: “Nə qədər Türkiyə güclü olarsa, bir o qədər biz güclü olacağıq. Bizim gücümüz birliyimizdədir və bütün beynəlxalq məsələlərdə biz bir yerdəyik, bir-birimizin yanındaıq”.

2017-ci il oktyabrın 31-də isə Bakıda Azərbaycan--Türkiyə Yüksək Səviyyəli Strateji Əməkdaşlıq Şurasının növbəti altıncı toplantısı keçirilmişdir. Toplantıda iki ölkə arasında əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi məsələləri müzakirə olunmuş və 6 mühüm sənəd imzalanmışdır. Yeri gəlmişkən, tədbirin açılış tarixi “İpək yolu”nun bərpaı kimi dəyərləndirilən Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolunun istifadəyə verilməsi vaxtına təsadüf edir. Oktyabrın 31-də sənədlərin imzalanma mərasimindən sonra Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan mətbuata bəyanatlarla çıxış etmişlər. Ölkəmizin rəhbəri bəyanatında bildirmişdir: “Bu gün region üçün ən ağırlı problemlərdən biri olan Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi də müzakirə edildi. Mən Prezident Ərdoğanla danışıqlarla bağlı son vəziyyət haqqında məlumat verdim. Əfsuslar olsun ki, bu münaqişə hələ də öz həllini tapmayıb”.

Ankarada 2018-ci il aprelin 25-də Yüksək Səviyyəli Strateji Əməkdaşlıq Şurasının VII iclası keçirilmişdir. İclasda çıxış edən Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan bəyan etmişdir: “Biz Türkiyədə hər zaman “Azərbaycanın sevinci sevincimiz, kədəri kədərimizdir” deyərək hərəkət edirik və dar gündə də, yaxşı gündə də qardaşlarımızın yanındaıq. Azərbaycanda da bu vəziyyət eynidir. Bu baxımdan FETÖ, PKK, PYD, YPG, İŞİD terror qruplaşmaları ilə mübarizəmədə heç vaxt dəstəyini əsirgəməyən Azərbaycan xalqına xüsusilə təşəkkür edirəm. Türkiyə Silahlı Qüvvələrinin Afrində keçirdiyi “Zeytun budağı” əməliyyatını həm Azərbaycan hökuməti, həm də Azərbaycan xalqı öz mübarizəsi hesab edib. Orada canını qurban verən şəhidlərimiz üçün duyduğunuz üzüntünü, qazandığımız uğurlara görə də keçirdiyiniz sevinc hissələrini də təqdir edirik. Biz də Azərbaycanın illərdir qanayan yarası olan Qarabağ problemini həmişə öz problemimiz, orada yaşanan faciələri öz faciəmiz hesab edirik”. Qardaş ölkənin lideri bu fikirlərini açıqlamaqla həm tədbirin strateji dəyərini qiymətləndirmiş, həm də Azərbaycanla əlaqələrin nə qədər vacib olduğunu vurğulamışdır.

Azərbaycanın ədalətli mövqeyinə etibarlı dəstək

Türkiyənin beynəlxalq ictimaiyyəti ən mühüm problemimiz olan Ermənistan--Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində ədalətli mövqə nümayiş etdirməyə çağırması, ikili siyasətin yaratdığı problemləri aradan qaldırmağa çalışması günümüzün reallıqlarındandır. Təəssüflər olsun ki, SSRİ-nin süqutundan sonra terrora ən çox məruz qalan respublikalardan olan Azərbaycan bu gün də dünyanın ikili standartları ilə üz-üzədir. Erməni terror təşkilatlarının bir-birinin ardınca törətdikləri terror aktları nəticəsində 2500-dən artıq soydaşımız qətlə yetirilmiş, çoxlu sayda günahsız insan ömürlük şikəst olmuşdur. Ermənistan tərəfindən müxtəlif dövrlərdə ölkəmizə qarşı 50-dən çox terror aktı həyata keçirilmiş, uşaqlar, ahıl insanlar, hətta hamilə qadınlar belə erməni terrorunun qurbanına çevrilmişdir.

Müxtəlif dövrlərdə bəzi güclər Azərbaycan ilə Türkiyə arasında nifaq salmağa çalışmışlar. “Sürix protokolları”- Cənubi Qafqazda yeni geosiyasi xəritə yaratmaq, işğalçı Ermənistanın blokadadan çıxması məqsədini ortaya qoyan protokol Azərbaycan – Türkiyə münasibətlərinin ruhuna zidd olaraq, iki ölkə arasındakı müttəfiqlik təməllərinin sarsılmasına hesablanmışdı. Amma Türkiyə özünün və ən yaxın tərəfdaşının milli maraqlarını zərbə altına qoymamaq üçün çevik diplomatik gediş etməklə növbəti dəfə dünyaya sarsılmaz qardaşlıq əlaqələrinin əbədiyini sübut etdi. Ankara birmənalı şəkildə bəyan etdi ki, qardaş ölkə Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa olunmadan, Ermənistanın işğalçı siyasətinə və əsassız ərazi iddialarına son qoyulmadan sərhədlərin açılması baş tuta bilməz.

Sübut olundu ki, Azərbaycan-Türkiyə qardaşlığı kimi ali dəyərlərə söykənən möhkəm birliyi heç bir qüvvə sıradan çıxara bilməz. 2015-ci ildə “erməni soyqırımı”nın 100 illiyi ərəfəsində Türkiyə-Ermənistan münasibətlərinin bərpası istiqamətində addımlar atılacağına dair bəzi iddiaların ortaya qoyulmasına cavab olaraq Türkiyənin cavabı birmənalı oldu: Ermənistanın iddiaları həqiqəti əks etdirmir. İddia olunanlar tarixi həqiqətlər deyil...

Strateji müttəfiq ölkələr müxtəlif beynəlxalq təşkilatlarda bir-birinin mövqeyini dəstəkləyir, ortaq maraqlardan çıxış edirlər. Türkiyə Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı Azərbaycanın haqlı mövqeyini müdafiə edir. Rəsmi Bakı isə öz növbəsində uydurma erməni soyqırımının ifşa olunmasında rəsmi Ankara ilə birgə addımlar atır. Türkiyə hökumətinin terrorçu PKK təşkilatına qarşı mübarizədə siyasi və mənəvi dəstək aldığı rəsmi Bakı, həm də qondarma erməni soyqırımının ABŞ Konqresinin Nümayəndələr Palatasının xarici əlaqələr komitəsində tanınması kimi məsələlərdə Türkiyənin haqlı mövqeyinin müdafiəçisi olmuşdur. Türkiyənin adekvat addımlarını da xüsusi vurğulamaq lazımdır. Qarsda “erməni-türk dostluğu”na ucaldılmış bədnam abidənin uçurulması, Ermənistanla şərti olaraq imzalanmış “Sürix protokolları”nın təsdiqlənməməsi ortaq maraqlara sədəqətin əyani göstəricisidir.

“Dağlıq Qarabağ münaqişəsi Türkiyə və Azərbaycanın qanayan yarasıdır” deyən Türkiyənin Azərbaycandakı səfiri Erkan Özoral məsələnin həlli istiqamətində dünyadan konkret addımlar gözləyir. Onun sözlərinə görə, Türkiyə Qafqazın sülh və əmin-amanlıq bölgəsi olmasını istəyir: “Türkiyə olaraq bölgəmizdə və xüsusilə də qonşu ölkələrdə yaşanan münaqişə və problemlərdən kifayət qədər əziyyət çəkirik. Bu kontekstdə Qafqaz bölgəsinin bir “sülh adası” kimi bütün dünyaya nümunə olmasını istəyirik”.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev də çıxışlarında dəfələrlə Türkiyə və Azərbaycanın bir-birinə ən yaxın müttəfiqlər olduğunu vurğulamışdır: “Biz hər zaman bir-birimizin yanında olmuşuq. Bu gün də belədir, sabah da belə olacaq. Türkiyə hər zaman Azərbaycanın haqlı mövqeyini dəstəkləmiş və Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tezliklə həlli işində həmişə bizim yanımızda olmuşdur. Biz də öz növbəmizdə bütün məsələlərdə Türkiyənin yanındayıq. Hörmətli Prezidentin də qeyd etdiyi kimi, terrora qarşı mübarizədə, “Zeytun budağı” əməliyyatının aparılmasında həmişə Azərbaycan dövləti və xalqı birmənalı şəkildə Türkiyənin yanında olub. Bu, bizim qardaşlıq borcumuzdur”.

Göründüyü kimi, bütün dövrlərdə Türkiyə – Azərbaycan münasibətləri həm iki ölkə üçün, həm də region üçün çox önəmli rol oynamışdır. İki qardaş dövlətin rəsmi mövqeyinə gəldikdə isə Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın və Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin gerçəkləşmiş rəsmi görüşləri də müəyyən mənada ümumtürk birliyinə qarşı yönəlmiş təhdidlərə, qısqanc yanaşmalara layiqli cavab olmuşdur.

Tarixi gerçəklik budur ki, bölgədə Türkiyə – Azərbaycan əməkdaşlığına söykənmədən heç bir təşəbbüs, heç bir layihə həyata keçirilə bilməz.